

grupni narcizam i istorija

vojin matić

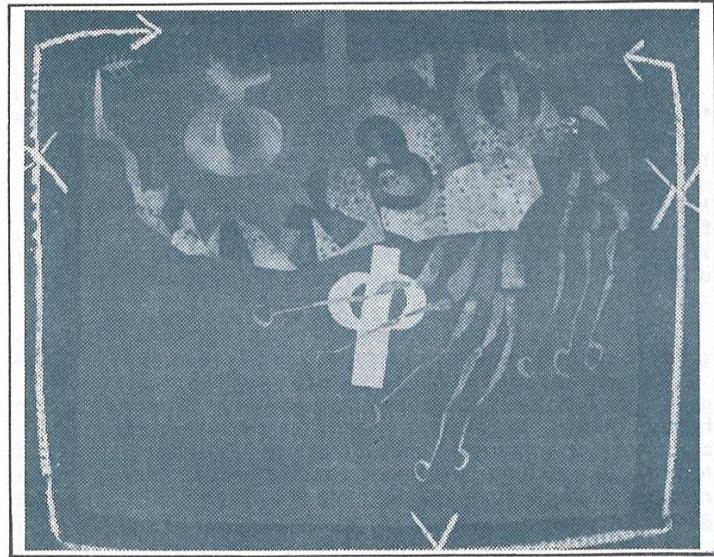
Čovek svoju ljubav deli između sebe i osoba i stvari u svojoj okolini. Što je više troši na druge, tim manje ostaje za sebe, i obrnuto. Ljubav koju čovek investira u Sebe zovemo narcizmom, a onu koju vezuje za druge objekt libidom.

Sličan odnos vidimo i u zaljubljenosti u kojoj čovek precepuje kvalitete osobe u koju je zaljubljen, a potcenjuje sebe, što se tokom vremena izgubi ili pretvara u suprotno.

Isto se odigrava i na polju socijalne psihologije, na što klasična psihoanaliza nije obratila dovoljno pažnje. Čovek svojom ljubavlju investira i u druge objekte, sem porodične, pa to čini i sa svojim rodom, krajem i kulturom.

Bez te grupne identifikacije, koja nastaje iz takvog vezivanja, biološki odnosi u ljudskim zajednicama ne bi se mogli razviti u pravcu društvenih odnosa. Najočiglednija je revolucija govora, koja ne bi bila moguća bez te libidne povezanosti ljudi među sobom i njihove grupne identifikacije sa objektom.

Taj libido vezan za Sebe i objekt igra važnu ulogu i u socijalnom razvoju kulture. Radi se o grupnoj identifikaciji sa zajedničkim uzorom. Između tog grupnog uzora i pojedinca kao posrednik služi prvo majka, koja na svoje dete prenosi jezik koji se govori u njenoj zajednici, nesvesnom identifikacijom još za vreme prve godine života. Tokom razvoja društva te su se identifikacije razvile iz potrebe zajedničkog izražavanja u obredu, u kome su se krici tokom izvođenja igara postepeno ujednačavali i tako postajali semantički signali koji su prvo izražavali samo emocije.

Zajednički uzor jedne zajednice nastaje na taj način što se pojedinačne investicije, prvo u majku, projektuju tokom obreda u majčinsku figuru, na koju se prenosi i doživljaj svemoći, tipičan za narcistički period razvoja.

U njemu dete pliva u takozvanom okeanskom osećanju jedinstva sa svetom, da bi iz toga postepeno pružilo pipke svoga libida prema osobi koja ga doji i neguje, a kasnije i na druge osobe i stvari, koje tako postaju objekti ljubavi i njihove zamene. Tokom daljeg razvoja, dete, kao i zaljubljeni čovek, vraća deo objekt-libida na sebe i tako se obrazuje sekundarni narcizam.

Grupni narcizam, koga je From naznačio u svom »Zdravom društvu«, doveo je do toga da su se individualne projekcije, kako u primarne objekte ljubavi, tako i u idealna natprirodna bića, ujednačile po izgledu, osobinama i delima u okviru pojedinih kultura. Ne samo da su idealizirane lične majke i očevi, nego i božanstva koja oslikavaju ljudska streljenja i strahove, stiču osobine svemoći iz primarnog narcizma i počinju im se pripisivati podvizi u životu, kao i socijalne osobine poželjne njihovoj zajednici. To žreci počinju da podražavaju, prvo u obredima, pa kasnije u predanjima i običajima, i tako posreduju u njihovom prenosu na pojedince i generacije.

Ta projektivna identifikacija sa uzorom je psihička sila koja pomaže čoveku da menja tradicionalno ponašanje obraćajući se uzorima, koji se neprimetno menjaju u zavisnosti od promene odnosa ljudi u odgovarajućem društvu.

U razmeni libida između sebe i objekta odigravaju se promene, kako u psihičkoj strukturi jedinke, tako i predstavama o njihovoj prirodi, kvalitetu i ponašanju koje je čovek oko sebe investirao. Promene tog emocionalnog odnosa prema objektima tokom vremena postaju svesne i dobijaju svoje ime u jeziku zajednice.

U fazi intenzivne projekcije u neki objekt čovek gubi od svoga samopouzdanja, pa se čak oseća bezvredan i nesposoban da sam nešto uradi, bez njegove pomoći. To je mehanizam izmene i otkrivanja novih objekata, nove religije, ideologije, ali i zaljubljivanja, naučnih i umetničkih fascinacija.

U socijalnoj identifikaciji grupe dolazi do precenjivanja uzora od strane čitave zajednice, u zavisnosti od identifikacije, ili njihovog napuštanja. Kad zajednica gubi svoj zajednički uzor, pa bio on živa osoba, božanstvo ili tvorac neke ideologije ili usvojeni voda, dolazi do poremećaja strukture u zajednici i do jačeg utapanja pojedinca u grupu. Kod nalaženja novog uzora zajednica se lakše manipuliše, pojedinci gube oslonac na svoje socijalne standarde i prihvataju ono što im uzori nude, što nazivamo fanatizmom. Obrnuto: ako se uzori nude, dolazi do socijalne i individualne dezorganizacije, panike i samouništavanja.

Identifikacija sa uzorom i identifikacije medu sobom su nerazdvojno povezane u društvu i ne predstavljaju ili/ili, nego sintezu socijalnog i individualnog bića koja gube svoj smisao jedan bez drugog.

Vraćanje libida na sebe posle faze fascinacije podiže samosvest ljudi; oni sve više veruju da i oni sami mogu nešto da razumeju i učine u stvarnosti, što su samo uzori ranije mogli i predvidali. Zajedno sa libidom koji vraćaju sebi, oni vraćaju i svemoć koju su projektivali u svoje uzore, božanstva ili ljudi. Kao što su božanstva u fazi investicija postala nadzemaljska bića i divovi, tako kasnije čovek počinje sebe doživljavati kao diva koji je postao svestan da svojim sopstvenim moćima može da stvara ono za što je ranije smatrao da može samo uz pomoć idealnog uzora, božanstva ili demona.

Ovakav povratak libida na pojedince u zajednici odigrao se toliko puta tokom istorije, uz stalne izmene kako slike objekta, tako i psihičke strukture pojedinaca i odnosa u društvu. I pogred toga, potreba vezivanja ljudi za objekte i medu sobom ostaje večita.

Prva faza grupnog vezivanja za novi objekt, pa bilo to idealizovano biće, predak ili, kasnije, apstraktno božanstvo, praćena je mazohizmom, a druga, povlačenje projekcija na pojedinca i grupu, je sadistička. Zajednica u prvoj fazi odnosa menja svoje socijalne vrednosti, širi svest, reorganizuje staru znanost, podiže samosvest i motiviše ispitivanje novih mogućnosti koje je otvorio novi odnos. Novi idealizovani ili idealni objekt tako stvara novu ideologiju. On se menja u zavisnosti od projekcija zajednice koje nose njihove želje i strahovanja i doživljava tokom vremena nove interpretacije prema potrebama pojedinaca, koje od zajednice mogu biti prihvачene ili odbacene.

U revolucionarnom menjaju odnosa prema idealnom objektu i ideologiji iz toga odnosa nastaje ubedenost u njegovo konkretno postojanje i dejstvo i istinitost postavki koje se iz njezina izvode. To su najizraženije značajke koje se u sadističkoj fazi povezuju sa samouverenošću da se za njih treba boriti protiv onih za koje se smatra da nisu dostigli onaj nivo kulture i prosvetnosti, pa su nesposobni ili od nekog zavedeni da shvate sve prednosti koje nosi.

U mazohističkim fazama učestvuju često i sami osnivači religija i ideologija, izlažući se progonu starije ideologije. To je faza mučenika. Sačuvani su zapisi da je grupa hrišćana u severnoj Africi, koja se sastajala tajno, kad je hrišćanstvo postalo dozvoljeno, došla kod vlasti tražeći kaznu. Pošto im je rečeno da to više nije kažnjivo, poskakali su niz neku liticu, iz mezohističke identifikacije sa hrišćanskim mučenicima. Već nekoliko godina kasnije, hrišćani su u Kelnu porušili Mitrin hram. Prava sadistička faza nastupa mnogo kasnije, kad se zajednička identifikacija proširi na veći broj pripadnika grupe čije ubedenje u jedinu ispravnost njihovih nazora dostigne nivo da se i pojedinci osete ubedeni da im je dužnost da ono što zovu »istinama« prenesu na nekulturne varvare oko sebe, kako ih počinju procenjivati.

Radi se o inflaciji grupnog i individualnog narcizma, pojačanoj motivacijom prema radu i istraživanjima koja se otvaraju zahvaljujući reorganizaciji, kako psihičkih, tako i socijalnih struktura otkrivenih otvaranjem novih vidika i mogućnosti. Tokom razvoja umnožavaju se uzori identifikacije i tim njihovi domeni postaju sve više suženi na pojedina područja života. Dok je mala prvočitna zajednica imala jednog pretka kao uzor, koji

je obuhvatao sva područja života, dotele je cepanjem ili približavanjem novim zajednicama nastala mogućnost identifikacije sa više uzora, tradicijom urazličenih ili hijerarhizovanih među sobom.

U tom razvoju individualnog i grupnog narcizma, koji dovodi do novih ubedenosti u stvarnost i istinu i širi svest, dolazi kako do novih uvida u specijalizovanim, tako i opštim područjima ideoloških promena.

Ti značajni obrti u rasporedu socijalnih i naučnih vrednosti i novog načina mišljenja, koji predstavljaju podlogu novih otkrića na specijalizovanim područjima, beleže etape razvoja ljudske kulture.

Jedan od naimpresivnijih skokova u ideologijama i načinu mišljenja je pojava antičkih filozofa koji su prekinuli sa animističkim mišljenjem. Neutralizacijom primitivne, telesne identifikacije sa uzorom, što je objektima, bogovima i stvarima prenelo ne samo ljudska svojstva i željenu svemoć, nego i oblike odnosa među sobom kao među ljudima, filozofi su otkrili bezlične zakone, koji su se krili u božanstvima, za koje se ranije mislilo da zbivanjima raspolažu po svojoj volji i naklonosti. Gromovnici su prestali da grme, boginje ljubavi da izazivaju zaljubljenost, neki da se bore protiv neprijatelja. Bile su potrebne hiljade godina da se takva verovanja izgube.

Ali, čovek je neverni Toma. On, ma kako se duhovno uzdigao, mora bar nešto čulima da oseti. Malinovskom su u plemenitu koje je ispitivao rekli da ne mogu da veruju u Hrista pošto je to negde daleko, gde niko nije bio. Njihovo svemoćno biće rodilo se i živelo je na određenom mestu koje može i danas da se vidi. Vernici još i danas obilaze mesta života i bogojavljanja začetnika i mučenika svoje religije. Pa, čak je i Platon morao da napravi koncesiju čulnom fenomenu, tvrdeći da je psiha morala da vidi ideje kojima stremi.

Danas proleće dolazi prirodnim zakonom, nezavisno od ljubavi ili osvete božanstva prema ljudima; stiže u određeno vreme nezavisno od snega, kiše i vetra koje smo logički odvojili od njegovog dolaska. Nije više potrebno da ljudi vezuju sunce da ih ne bi napustilo. I pored toga, u obredima i laičkim proslavama ljudi produžavaju da vezuju sunce iako su davno zaboravili šta su tim pokušavali nekad da učine.

Mogli bismo da parafraziramo priču »Mačak u čizmama« i da kažemo da je mačak prestao da lovi miševe zato što je gladan, ali to ponekad ipak čini da bi se zabavio.

Revolucionarne promene u individualnoj i socijalnoj psihologiji, vrednostima i mišljenju dogadaju se povremeno sa širenjem uticaja na čitave narode, ali se pored toga javljaju i manji prevrati, ograničeni na pojedinu područja i kulturu, pripremajući polje za nova razbuktanja grupnog i individualnog narcizma, nove motivacije za život i aktivnost. Kao da neko planjastvo uhvati generacije vraćajući im pouzdanje i optimizam, oslanjajući se na kulturni nivo i mučenike.

Kultura ne napreduje logičkim zaključcima, kao što često implicitno prepostavljamo, nego u intuitivnim konstrukcijama koji reorganizuju ranije poznata fakta, dajući im novi smisao, kao što je to pokazao Ajnštajn. Ti intuitivni modeli pojavljujivali su se u svesti pojedinaca i ranije, zvali su se otkrovenjima i predstavljali su osnove za dalji napredak u mišljenju i delanju. U njima su rešavani problemi koje je ranijom logikom bilo nemoguće rešiti. Pre Ajnštajnove vremena nije bilo dimenzija i bilo je nenaučno staviti ga u međuzavisnost sa Euklidovim dimenzijama. Tako je i sa obrtanjem geocentričnog sistema i Darvinovom teorijom. U novim ideologijama tvrdi se nešto što je bilo nemoguće po ranijoj logici, ma kako to savremenom čoveku izgledalo kao njen logički nastavak. Otpor prema njima nije samo u konzervativizmu, kao što to danas tvrdimo, smatrajući ga glupošću ili zaglupljeničću, nego u mogućnostima funkcionisanja psihičkog aparata. Raskrinkavanja zabulda ili zlonamernih tumaćenja nisu omogućila da prepoznajemo novo i korisno, pa su se i veliki otkrivači zakonitosti ponekad našli u situaciji da ne prepoznačaju novo otkriće.

Tehnika i duhovnost nisu oprečni, niti teku odvojeno. Korren u ovakvoj dihotomiji leži u potrebi čoveka da se cepta logički između tela i duše, ili psihe, pa su telo i njegove potrebe nešto niže, a duh nešto više. Izgledalo je da je mnogo toga što potiče od tela tromo, vulgarno, ružno, neetično, a ono što potiče od psihe lako kao ptica, čija su krila bila prototip ideje o njoj, sa filozofijom, umetnostima i svim onim što nas odvaja od vulgarnog i prizemnog. Ta dihotomija nije do sada mogla da se reši, iako su mnoge religije i filozofije to pokušavale. Implicitno se govorii i misli da je napredak tehnikе nezavisan od kulture, kao da čovek može tehnički da napreduje, a kulturno da zaostaje, i

obrnuto, pa često čujemo da je čovek ostao isti otkako postoji. To, naravno, podrazumeva da je napredak samo stvar tehnike.

Jedan od razloga takvih shvatanja je visoka procena ljudskih odricanja iz psihičko-socijalnih razloga. Čovek se počeo odricati zadovoljenja nekih svojih potreba iz razloga što je smatrao da mu to neko nadzemaljsko biće zabranjuje. On nije smeo da jede tabu hranu kao i da prekrši tabu seksualnih odnosa pod izvesnim okolnostima i sa izvesnim srodnim osobama. Pored drugih zabrana, nije otkrivena nijedna kultura na zemlji koja ne podleže odricanjima.

Od samog početka antropološke revolucije do danas, telesna odricanja visoko se cene i izazivaju zavist kod ljudi od prethričanskih isposnika do osoba koje uspevaju da se uzdrže od hrane. To važi i za seksualno uzdržavanje, i pored povremenih »seksualnih« revolucija.

I pored pokušaja da se čovek osloboodi, kako se to zove, društvenih predrasuda, u takvim odricanjima postoji neki čar i potreba da se razume. Tako je čak i Frojd smatrao da seksualno uzdržavanje povoljno utiče na sublimaciju.

Čovek ne investira samo svoje telo narcizmom, oslobođenim od objekta vrativši ga na sebe, nego i životinje i stvari oko sebe, njihove slike u sebi i koristi ih da bi rešio probleme odnosa prema njima. Tako čovek investira kamen da bi od njega pravio alatke, životinje da bi odgonetnuo njihovu prirodu i otkriva u njima prvo animističke zakonitosti, pa kasnije tehničke i biološke. Tim on unapreduje i svoje samopouzdanje, znanje i umene.

Da čovek preko stvari rešava svoje probleme najbolje svedoči animistička faza mišljenja, koja nam ukazuje na to da je čovek u životinje projektovao svoje probleme, pa su zato one bile nadahnute životom i osećanjima čoveka.

Filozofske i naučne inspiracije su ostatak tog animizma kao regresije u službi ja, kako ih zove psihanaliza, u kojima se odigrava nesvesna sinteza pojava, koja je ranije, zbog izvesnih otpora, bila nemoguća i predstavlja podlogu novih otkrića.

Kao što postaje sve ubedljivije da u psihi zaista ništa ne može da nestane, tako je to i u antropologiji. Obredi su se sačuvavali u narodnim običajima, umetnostima, zanatima, sportovima. Sačuvala se i potreba za mazohizmom i mučenjem tela u isposništvu i raznim drugim odricanjima, ali su se načini izvodenja svih tih ljudskih potreba tokom vremena neutralisali i postali običaji i zabave. Tako se i isposništvo kod vernika fiksiralo kao tradicija, ali su se prljave isposnice, bez hrane i vode, pretvorile u konforne manastirske stanove, bez lanaca i kamđija za mučenje tela i košulja od kostreti, post je postao sličan dijeti a mnoga izražavanja poniznosti i odricanja su postala simbolična.

Povlačenjem libida članova zajednice na sebe, oni postaju ponosni na svoje kulturna i tehnička dostignuća, što se ispoljava u ubedenosti vladajućih da se radi o jedino mogućoj ideologiji i dovodi do njenog agresivnog nametanja drugima i podiže borbeni moral. Gete, koji je prisustvovao bici kod Valmia, izrazio je taj elan revolucionarnih Francuza sintagmom »valmijski topovi«. To su bili i topovi Rusoa i enciklopedista. Sa takvim elanom pobedile su rimske legije koje su stavile krst na svoje zastave.

Armiju Aleksandra Velikog vodili su ljudi nadanuti klasičnom filozofijom, umetnošću i velikim majstorima. Krstaški ratovi nosili su hrišćanske ideje, a verske reformacije i hrišćanska reakcija menjali su uzore — samog Hrista i ideje hrišćanstva. Oktobarsku revoluciju nosio je prodom ruskih misililaca, književnika, matematičara i tehničara XIX i sa početka XX veka, koji su načinili kulturni pomak u pravcu samopouzdanja pojedinača i prihvatanja marksizma kao racionalnog rešenja dilema koje su u tom prodrod nastale.

Kao što polako neutralizacijom nestaju potrebe za mazohizmom u prvoj fazi, tako slabiji polet sadističkih poriva. Prestaje volja za ratovanjem, sve se više uvlače pacifističke ideje i dolazi do gašenja oduševljenja za nasilno širenje najviših dometa kulture i moralja. Vladajući u takvoj recesiji reorganizuju ustanove kao što su armije, koriste umetnosti i škole i tako gubljenje samopouzdanja i elana nadoknaduju socijalnim pritiskom.

Sve dok na svetu plamti još neki prodom nove personalizacije zajednice, u kojoj ljudi postaju svesni svojih mogućnosti, biće i sukoba sa potrebom oslobađanja od pritisaka nasilne identifikacije i promenama uzora pod uticajem projekcija, boljeg razumevanja tudiš modela vrednosti, prema kojima zajednice teže i daju im povremeno osećanje pravde i sreće koju priželjuju.